

РІШЕННЯ У ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ

Одним із гарантованих прав учасника товариства є його участь в управлінні товариством через діяльність у вищому органі товариства — загальних зборах. Неповідомлення учасника товариства про проведення загальних зборів в установленому статутом порядку є грубим порушенням його прав, що може бути підставою для визнання рішень загальних зборів господарського товариства недійсними. Неповідомлення учасника товариства про скликання й проведення загальних зборів, на яких його виключили з учасників товариства, є безумовним порушенням прав, передбачених ст. 10 Закону України «Про господарські товариства»

ПОСТАНОВА

Судової палати у господарських справах Верховного Суду України
від 2 вересня 2014 р.

У квітні 2012 р. В. звернувся до суду з позовом, посилаючись на те, що рішенням загальних зборів учасників товариства з обмеженою відповідальністю «Промтоварний ринок» (далі — ТОВ «Промтоварний ринок») від 17 серпня 2006 р. його прийняли до складу учасників товариства. Учасниками товариства були Д., М., Ч., В., а їх внесок до статутного фонду становив, відповідно, 34, 34, 18 і 14 %.

За рішенням загальних зборів ТОВ «Промтоварний ринок» від 6 липня 2010 р. учасники товариства Д., М., Ч. подарували належні їм частки у статутному фонді на користь компанії «Паррокс Корпорейшн Лімітед», яку було прийнято до складу учасників товариства. Це рішення було прийнято із порушенням вимог статуту (86 % голосів), оскільки В. про загальні збори учасників товариства не повідомили належним чином і участі в голосуванні він не брав. 7 липня 2010 р. Овідіопольська районна державна адміністрація Одеської області (далі — Овідіопольська РДА) зареєструвала статут ТОВ «Промтоварний ринок» у новій редакції.

Рішенням загальних зборів ТОВ «Промтоварний ринок» від 8 липня 2010 р. В. виключили зі складу учасників товариства у зв'язку з невиконанням зобов'язань перед товариством, невиконанням вимог установчих документів і рішень загальних зборів товариства. 9 липня 2010 р. Овідіопольська РДА зареєструвала статут ТОВ «Промтоварний ринок» у новій редакції.

Позивач В. посилався на те, що його не повідомили належним чином про проведення загальних зборів 8 липня 2010 р., і тому він не міг взяти

участь у них особисто або через свого представника. Крім того, виключення позивача зі складу учасників товариства відбулося за відсутності підстав, передбачених ст. 64 Закону від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII «Про господарські товариства» (далі — Закон № 1576-XII), які б свідчили про систематичне невиконання або неналежне виконання обов'язків перед товариством чи про перешкоджання досягненню цілей товариства.

Подальші рішення загальних зборів ТОВ «Промтоварний ринок» від 4 та від 12 липня 2011 р., на підставі яких було внесено зміни до складу учасників товариства та зареєстровано нові редакції статуту, В. також вважав такими, що прийняті з порушенням його прав та законних інтересів. Так, рішенням загальних зборів учасників ТОВ «Промтоварний ринок» від 4 липня 2011 р. вирішено питання: про продаж М. своєї частки у статутному капіталі товариства на користь товариства з обмеженою відповідальністю ТОВ «Капітал Фінанс М» (далі — ТОВ «Капітал Фінанс М») про прийняття останнього до складу учасників товариства; про розподіл між учасниками товариства частки ТОВ «Промтоварний ринок», придбаної ним у В. У цей же день укладено та нотаріально посвідчено договір купівлі-продажу частки у статутному капіталі ТОВ «Промтоварний ринок» між М. і ТОВ «Капітал Фінанс М». Рішенням загальних зборів учасників ТОВ «Промтоварний ринок» від 12 липня 2011 р. вирішено питання про продаж Д. своєї частки у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю «Віктор Д» (далі — ТОВ «Віктор Д»)

та про прийняття останнього до складу учасників товариства. У цей же день укладено та нотаріально посвідчено договір купівлі-продажу частки у статутному капіталі ТОВ «Промтоварний ринок» між Д. і ТОВ «Віктор Д».

Після уточнення позовних вимог В. просив: визнати недійсним рішення загальних зборів учасників ТОВ «Промтоварний ринок» від 6 липня 2010 р., оформлене протоколом від 6 липня 2010 р., з моменту прийняття; визнати недійсним статут ТОВ «Промтоварний ринок» у редакції, затвердженій рішенням загальних зборів учасників товариства від 6 липня 2010 р., зареєстрований державним реєстратором Овідіопольської РДА 7 липня 2010 р., з моменту реєстрації; визнати недійсним рішення загальних зборів ТОВ «Промтоварний ринок» від 8 липня 2010 р., оформлене протоколом від 8 липня 2010 р., з моменту прийняття; визнати недійсним статут ТОВ «Промтоварний ринок» у редакції, затвердженій рішенням загальних зборів учасників товариства від 8 липня 2010 р., зареєстрований державним реєстратором Овідіопольської РДА 9 липня 2010 р., з моменту реєстрації; визнати недійсним рішення загальних зборів ТОВ «Промтоварний ринок» від 4 липня 2011 р., оформлене протоколом від 4 липня 2011 р., з моменту прийняття; визнати недійсним статут ТОВ «Промтоварний ринок» у редакції, затвердженій рішенням загальних зборів учасників товариства від 4 липня 2011 р., зареєстрований державним реєстратором Овідіопольської РДА 5 липня 2011 р., з моменту реєстрації; визнати недійсним рішення загальних зборів ТОВ «Промтоварний ринок» від 12 липня 2011 р., оформлене протоколом від 12 липня 2011 р., з моменту прийняття; визнати недійсним статут ТОВ «Промтоварний ринок» у редакції, затвердженій рішенням загальних зборів учасників товариства від 12 липня 2011 р., зареєстрований державним реєстратором Овідіопольської РДА 14 липня 2011 р., з моменту реєстрації; визнати недійсними договори про відступлення шляхом дарування частки у статутному капіталі ТОВ «Промтоварний ринок» від 6 липня 2010 р., укладені між учасниками товариства М., Д., Ч. та компанією «Паррокс Корпорейшн Лімітед» в особі її представника на підставі довіреності Г., посвідчені приватним нотаріусом Овідіопольського районного нотаріального округу Одеської області Г. і зареєстровані у реєстрі; визнати недійсним договір купівлі-продажу частки у статутному капіталі від 4 липня 2011 р., укладений між учасником товариства М. і ТОВ «Капітал Фінанс М», посвідчений приватним нотаріусом Одеського міського нотаріального округу Ж. і зареєстрований у реєстрі; ви-

знати недійсним договір купівлі-продажу частки у статутному капіталі від 12 липня 2011 р., укладений між учасником товариства Д. і ТОВ «Віктор Д», посвідчений приватним нотаріусом Одеського міського нотаріального округу С. і зареєстрований у реєстрі; вважати чинним статут ТОВ «Промтоварний ринок» у редакції, затвердженій рішенням загальних зборів учасників товариства від 23 серпня 2006 р., зареєстрований державним реєстратором Овідіопольської РДА 30 серпня 2006 р. зі змінами, зареєстрованими 12 лютого 2009 р.

Господарський суд Одеської області рішенням від 10 вересня 2012 р. позов задовольнив у повному обсязі.

Одеський апеляційний господарський суд постановою від 7 листопада 2012 р. рішення суду першої інстанції скасував у частині визнання недійсними: договорів про відступлення шляхом дарування частки у статутному капіталі ТОВ «Промтоварний ринок» від 6 липня 2010 р., укладених між учасниками товариства М., Д., Ч. і компанією «Паррокс Корпорейшн Лімітед»; договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі ТОВ «Промтоварний ринок», укладеного між учасником товариства М. і ТОВ «Капітал Фінанс М» 4 липня 2011 р.; договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі ТОВ «Промтоварний ринок», укладеного між учасником товариства Д. і ТОВ «Віктор Д» 12 липня 2011 р. У решті рішення залишено без змін.

Вищий господарський суд України постановою від 3 грудня 2012 р. рішення судів першої та апеляційної інстанцій скасував, прийняв нове рішення, яким у задоволенні позову В. відмовив у повному обсязі.

Вищий господарський суд України ухвалами від 4 лютого 2013 р., 7 травня 2013 р., 15 липня 2013 р. та 18 квітня 2014 р. відмовив В. у допуску справи до Верховного Суду України. Вищий господарський суд України ухвалами від 13 лютого та 14 квітня 2014 р. також відмовив В. у поновленні строку на подання до Верховного Суду України заяви про перегляд постанови Вищого господарського суду України від 3 грудня 2012 р.

Вищий господарський суд України ухвалою від 12 червня 2014 р. відновив строк на подання заяви В. про перегляд Верховним Судом України постанови Вищого господарського суду України від 3 грудня 2012 р. а справу допустив до провадження Верховного Суду України.

У заяві В., пославшись на постанови Вищого господарського суду України від 15 травня 2013 р. у справі № 7/5005/8527/2012, від 13 вересня 2011 р. у справі № 20/5025/533/11, від 31 березня 2009 р.

у справі № 14/369/08, від 24 січня 2008 р. у справі № 46/190-07, від 14 березня 2012 р. у справі № К23/095-11, від 22 жовтня 2013 р. у справі № 09/16/5026/1527/2011, від 3 лютого 2011 р. у справі № 14/4-10, від 28 березня 2011 р. у справі № К21/134-10/22, від 11 липня 2012 р. у справі № К15/123-11, від 13 березня 2013 р. у справі № 5002-3/5354-2011, від 22 липня 2013 р. у справі № 5006/10/17пн/2012, від 1 грудня 2009 р. у справі № 12/28-К, від 4 травня 2011 р. у справі № 19/36, від 14 березня 2012 р. у справі № 5024/1707/2011, від 2 серпня 2007 р. у справі № 2-1968/06, від 18 жовтня 2011 р. у справі № 9/156(2010), від 28 квітня 2009 р. у справі № 18/128, від 6 листопада 2013 р. у справі № 918/747/13 та від 1 квітня 2008 р. у справі № 15/176(2-1392/04), зазначив про неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, а саме: статей 10, 61, 64 Закону № 1576-ХІІ, ст. 145 ЦК, внаслідок чого, на його думку, ухвалено різні за змістом судові рішення у подібних правовідносинах. Також він просив скасувати постанову Вищого господарського суду України від 3 грудня 2012 р., постанову Одеського апеляційного господарського суду від 7 листопада 2012 р. та залишити в силі рішення Господарського суду Одеської області від 10 вересня 2012 р.

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення представників сторін, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України дійшла висновку, що заява підлягає частковому задоволенню.

У справі, що розглядалась, суд касаційної інстанції дійшов висновку, що: В. тривалий час не брав участі в управлінні товариством, чим перешкодив досягненню загальної мети створення товариства; порушення порядку скликання загальних зборів (позивачеві не було надіслано повідомлення про проведення загальних зборів) не є підставою для визнання рішень зборів незаконними, у тому числі й рішення про виключення В. зі складу учасників товариства.

Разом з тим у наданих заявником для порівняння постановках Вищого господарського суду України від 15 травня 2013 р. у справі № 7/5005/8527/2012, від 13 вересня 2011 р. у справі № 20/5025/533/11, від 31 березня 2009 р. у справі № 14/369/08, від 24 січня 2008 р. у справі № 46/190-07, від 22 жовтня 2013 р. у справі № 09/16/5026/1527/2011 у подібних правовідносинах, беручи до уваги встановлені судами попередніх інстанцій обставини справи про відсутність доказів належного повідомлення учасника про проведення загальних зборів товариства, суд касаційної інстанції визнав рішення загальних зборів

товариства недійсним. У постановках від 15 травня 2013 р. у справі № 7/5005/8527/2012 та від 13 вересня 2011 р. у справі № 20/5025/533/11 такі висновки стосувалися, зокрема, рішень загальних зборів щодо виключення учасника (позивача) зі складу товариства.

У постановках від 15 травня 2013 р. у справі № 7/5005/8527/2012 та від 14 березня 2012 р. у справі № К23/095-11 суд касаційної інстанції погодився з висновками судів попередніх інстанцій про наявність підстав для визнання рішення загальних зборів щодо виключення учасника зі складу товариства недійсним, зважаючи на відсутність доказів систематичного невиконання позивачем своїх обов'язків як учасника товариства.

Зазначене свідчить про неоднакове застосування судом касаційної інстанції положень статей 10, 61, 64 Закону № 1576-ХІІ.

Усуваючи розбіжності в застосуванні судом касаційної інстанції норм матеріального права у межах доводів заяви про перегляд, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України виходила з такого.

За положеннями ч. 1 ст. 10 Закону № 1576-ХІІ учасники товариства мають право: брати участь в управлінні товариством в порядку, визначеному установчими зборами; брати участь у розподілі прибутку товариства та одержувати його частку (дивіденди); вийти в установленому порядку з товариства; одержувати інформацію про діяльність товариства; здійснити відчуження часток у статутному капіталі або цінних паперів.

Відповідно до ч. 5 ст. 61 цього Закону про проведення загальних зборів товариства учасники повідомляються передбаченим статутом способом із зазначенням часу і місця проведення зборів та порядку денного. Повідомлення повинно бути зроблено не менш як за 30 днів до скликання загальних зборів. Будь-хто з учасників товариства вправі вимагати розгляду питання на загальних зборах учасників за умови, що воно було ним поставлено не пізніше як за 25 днів до початку зборів. Не пізніше як за сім днів до скликання загальних зборів учасникам товариства повинна бути надана можливість ознайомитися з документами, внесеними до порядку денного зборів. З питань, не включених до порядку денного, рішення можуть прийматися тільки за згодою всіх учасників, присутніх на зборах.

У п. 21 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 р. № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» роз'яснено, що рішення загальних зборів господарського товариства можуть бути визнаними недійсними в судо-

вому порядку у випадку недотримання процедури їх скликання, встановленої статтями 43, 61 Закону № 1576-ХІІ. Права учасника (акціонера) товариства можуть бути визнані порушеними внаслідок недотримання вимог закону про скликання і проведення загальних зборів, якщо він не зміг взяти участь у загальних зборах, належним чином підготуватися до розгляду питань порядку денного, зареєструватися для участі у загальних зборах тощо.

Відповідно до п. 7.7 статуту ТОВ «Промтоварний ринок» у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, генеральний директор товариства завчасно повідомляє учасників про проведення загальних зборів з визначенням часу, місця проведення зборів і питань, які будуть розглядатися. Учасник товариства має право ознайомитися з документами, пов'язаними зі зборами.

За положеннями пунктів 7.9, 7.10 цього статуту до виключної компетенції загальних зборів учасників товариства належить, зокрема, внесення змін до статуту товариства, вирішення питань про зміну часток учасника товариства та придбання товариством частки учасника; прийом нового учасника товариства та виключення учасника товариства. З питань, віднесених до виключної компетенції загальних зборів учасників, рішення приймаються за одностайної згоди всіх учасників. З інших питань рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосували учасники, які володіють 75 % голосів.

Аналіз указаних норм матеріального права й статуту показує, що одним із гарантованих прав учасника товариства є його участь в управлінні товариством через діяльність у вищому органі товариства — загальних зборах. Неповідомлення учасника товариства про проведення загальних зборів в установленому статутом порядку є грубим порушенням його прав, що може бути підставою для визнання рішень загальних зборів господарського товариства недійсними. Неповідомлення учасника товариства про скликання й проведення загальних зборів, на яких його виключили з учасників товариства, є безумовним порушенням прав, передбачених ст. 10 Закону № 1576-ХІІ.

Враховуючи зазначене, помилковим є висновок суду касаційної інстанції про те, що неповідомлення В. про скликання загальних зборів учасників товариства 6 та 8 липня 2010 р. не є порушенням його прав та законних інтересів.

Крім того, згідно зі ст. 64 Закону № 1576-ХІІ учасника товариства з обмеженою відповідальністю, який систематично не виконує або неналежним чином виконує обов'язки, або перешкоджає

своїми діями досягненню цілей товариства, може бути виключено з товариства на основі рішення, за яке проголосували учасники, що володіють у сукупності більш як 50 % загальної кількості голосів учасників товариства. При цьому цей учасник (його представник) у голосуванні участі не бере.

Оскільки матеріали справи не містять доказів неналежного виконання, а тим більше систематичного невиконання В. обов'язків учасника товариства або перешкоджання діяльності товариства, висновок суду касаційної інстанції про наявність підстав для його виключення з товариства не відповідає указаним нормам права.

Таким чином, у справі, що переглядається, рішення суду касаційної інстанції є незаконним, а тому підлягає скасуванню з передачею справи на новий касаційний розгляд.

Разом із тим Судова палата у господарських справах Верховного Суду України погодилась із висновками Вищого господарського суду України, викладеними в постанові від 12 червня 2014 р., щодо відхилення наданих для порівняння постанов суду касаційної інстанції: у постановах від 6 листопада 2013 р. у справі № 918/747/13 та від 1 квітня 2008 р. у справі № 15/176(2-1392/04) (у частині, що стосується доводів заявника) рішення судів попередніх інстанцій скасовано, а справу передано на новий розгляд до місцевого господарського суду, а тому на відповідну постанову не може здійснюватися посилання на підтвердження підстави, передбаченої розд. ХІІ² ГПК; у постановах суду касаційної інстанції від 3 лютого 2011 р. у справі № 14/4-10, від 28 березня 2011 р. у справі № К21/134-10/22, від 11 липня 2012 р. у справі № К15/123-11, від 13 березня 2013 р. у справі № 5002-3/5354-2011, від 22 липня 2013 р. у справі № 5006/10/17пн/2012, від 1 грудня 2009 р. у справі № 12/28-К, від 4 травня 2011 р. у справі № 19/36, від 14 березня 2012 р. у справі № 5024/1707/2011, від 2 серпня 2007 р. у справі № 2-1968/06, від 18 жовтня 2011 р. у справі № 9/156(2010) містяться посилання на інші фактичні обставини, а тому ці постанови не свідчать про неоднакове застосування норм матеріального права; постанову Вищого господарського суду України від 28 квітня 2009 р. у справі № 18/128 було скасовано постановою Верховного Суду України від 7 липня 2009 р., а отже, вона є нечинною і на неї не може здійснюватись посилання для підтвердження підстави, встановленої п. 1 ч. 1 ст. 111¹⁶ ГПК.

За таких обставин зазначені рішення суду касаційної інстанції не можуть бути прийняті як підтвердження неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих

норм матеріального права, зокрема ст. 145 ЦК, у подібних правовідносинах.

Керуючись статтями 111²³, 111²⁴, 111²⁵ ГПК, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України постановила: заяву В. задовольнити частково.

Постанову Вищого господарського суду України від 3 грудня 2012 р. скасувати, справу направити на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Постанова є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій п. 2 ч. 1 ст. 111¹⁶ ГПК.

КОМЕНТАР ДО ПОСТАНОВИ

Корпоративні права — це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) цієї організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. А корпоративні відносини — це відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав.

Корпоративні відносини регулюються ЦК, ГК, Законом № 1576-XII та іншими нормативно-правовими актами.

За положеннями ст. 87 ЦК, ст. 82 ГК установчим документом товариства є затверджений учасниками статут.

Статут юридичної особи є актом, який визначає правовий статус юридичної особи, оскільки він містить норми, обов'язкові для учасників товариства, його посадових осіб та інших працівників, а також визначає порядок затвердження та внесення змін до статуту. Тобто учасники товариства в своїй діяльності зобов'язані керуватися вказаними нормативними актами, а статут товариства регулює його діяльність у межах, визначених законом.

Під час розгляду справи за позовом В. до ТОВ «Промтоварний ринок», компанії «Паррокс Корпорейшн Лімітед», учасників товариства Д., М., Ч., ТОВ «Віктор Д», ТОВ «Капітал Фінанс М», третя особа: Овідіопольська РДА, про визнання

недійсними рішень, статутів товариства та договорів за заявою В. про перегляд постанови Вищого господарського суду України від 3 грудня 2012 р. Верховний Суд України встановив неоднакове й неправильне застосування судом касаційної інстанції положень статей 10, 61, 64 Закону № 1576-XII.

Так, суди встановили, що В., який є учасником ТОВ «Промтоварний ринок», не був повідомлений про скликання й проведення загальних зборів, на яких його виключили з учасників цього товариства.

Оскільки ч. 1 ст. 10 та ч. 5 ст. 61 Закону № 1576-XII передбачено безумовне право учасника товариства брати участь в управлінні товариством у порядку, визначеному установчими зборами, про проведення яких його має бути повідомлено передбаченим статутом способом, то висновок касаційного суду про те, що неповідомлення В. про скликання загальних зборів учасників товариства не є порушенням його прав та законних інтересів — помилковий.

Крім того, закон визначає обмежений перелік підстав для виключення учасника з товариства, який не може тлумачитися довільно. Так, ст. 64 Закону № 1576-XII передбачає можливість такого виключення у разі систематичного невиконання або неналежного виконання обов'язків учасником товариства, або у разі перешкоджання своїми діями досягненню цілей товариства. Такі обставини повинні бути відповідним чином підтверджені.

Суд касаційної інстанції дійшов висновку, що В. тривалий час не брав

участі в управлінні товариством, чим перешкоджав досягненню загальної мети створення товариства, але жодним чином таке своє рішення не мотивував.

Суд також не встановив причинного зв'язку між діями (бездіяльністю) учасника товариства та негативними наслідками для товариства, а також не дослідив мотивів поведінки учасника, форму вини тощо.

Вирішуючи питання про наявність факту перешкоджання учасником своїми діями досягненню цілей товариства, необхідно встановити, що поведінка учасника суттєво ускладнює діяльність товариства чи робить її практично неможливою.

У той же час суд касаційної інстанції не навів доказів, на підставі яких він дійшов висновку про неналежне виконання, а тим більше систематичне невиконання В. обов'язків учасника товариства або перешкоджання діяльності товариства, і тому висновок про наявність підстав для його виключення з товариства не відповідає зазначеним нормам права.

Оскільки обставини, що були підставою для виключення учасника з товариства не встановлені, натомість встановлено порушення вимог законодавства та установчих документів при скликанні та проведенні загальних зборів, рішення суду касаційної інстанції є таким, що порушує положення статей 10, 61, 64 Закону № 1576-XII, а тому постанову Вищого господарського суду України від 3 грудня 2012 р. скасовано, справу направлено на новий розгляд до суду касаційної інстанції.